

JAKUB KOŁODZIEJCZYK

WYMAGANIA WOBEC SZKÓŁ I OBSZARY EWALUACJI

Głęboki proces refleksji powinien się wydarzyć w każdej instytucji edukacyjnej w Polsce, której dotyczy wspomniane rozporządzenie.

Ewaluacja polega na zaplanowanym i podporządkowanym określonym rygorom metodologicznym zbieraniu oraz przetwarzaniu informacji. Każda ewaluacja musi mieć przedmiot swoich badań. W wypadku ewaluacji zewnętrznej (w rozumieniu rozporządzenia **Ministra Edukacji Narodowej w sprawie nadzoru pedagogicznego z dnia 7 października 2009 roku**) prowadzonej w szkołach i placówkach przez wizytatorów do spraw ewaluacji są to określone przez państwo wymagania. Opisano je na takim poziomie ogólności, który umożliwia szkole/placówce podejmowanie autonomicznych decyzji co do sposobu ich spełniania, ale jednocześnie daje szansę sprawdzenia poziomu ich realizacji w ramach sprawowanego nadzoru pedagogicznego zarówno zewnętrznego, jak i wewnętrznego. W ten sposób zostały opisane ogólne zadania, ale pozostawiono dyrektorom i nauczycielom możliwość wypełniania ich różnorodnymi, specyficznymi dla danej społeczności, działaniami podnoszącymi jakość edukacji.

Wymagania stawiane przez państwo szkołom i placówkom oświatowym, a następnie poddawane ewaluacji zostały opisane w czterech obszarach:

1. Efekty działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz innej działalności statutowej szkoły lub placówki.
2. Procesy zachodzące w szkole lub placówce.
3. Funkcjonowanie szkoły lub placówki w środowisku lokalnym.
4. Zarządzanie szkołą lub placówką.

Warto się zastanowić, co poszczególne wymagania uznają za wartość, jaki kierunek działania sugerują i w jaki sposób wpływają na funkcjonowanie szkół i placówek. W każdej instytucji edukacyjnej w Polsce, której dotyczy wspomniane rozporządzenie, powinien się wydarzyć głęboki proces refleksji.

Nauczyciele i inni pracownicy mogą wspólnie dyskutować i zastanawiać się nad tym, co w danym wymaganiu jest interesujące i istotne dla ich pracy, czy i w jaki sposób działania już przez nich podejmowane odpowiadają na wyzwania definiowane w wymaganiach, w jakich obszarach pracę dopiero trzeba będzie rozpocząć. Poniżej przedstawiam propozycję rozumienia znaczenia poszczególnych wymagań.

1. OBSZAR: EFEKTY DZIAŁALNOŚCI DYDAKTYCZNEJ, WYCHOWAWCZEJ I OPIEKUŃCZEJ ORAZ INNEJ DZIAŁALNOŚCI STATUTOWEJ SZKOŁY LUB PLACÓWKI

Efektami nazwano grupę danych informujących o wynikach pracy szkoły odzwierciedlonych w umiejętnościach, zachowaniach, postawach, działaniach uczniów i w osiągniętych przez nich rezultatach na różnego rodzaju testach, egzaminach. Zatem istotnymi efektami są zarówno osiągnięcia uczniów w szkole i w egzaminach zewnętrznych, jak i ich powodzenie w kolejnych etapach nauki, a także ich postawy i aktywność w procesie uczenia się.

1.1. Wymaganie: Analizuje się wyniki sprawdzianu, egzaminu gimnazjalnego, egzaminu maturalnego i egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe

Wyniki egzaminów są ważnym źródłem informacji o stopniu, w jakim są osiągnięte cele szkoły (placówki). Jednak same wyniki (egzaminów) są bezużyteczne, jeśli nie posłużą do wyciągnięcia wniosków dla doskonalenia prowadzonych w szkole (placówce) procesów edukacyjnych. Podstawą wyciągnięcia tych wniosków są dokonywane analizy, które mogą przybierać różną postać (zarówno jeśli chodzi o wykorzystywane metody, jak i formy ich realizacji) w zależności od indywidualnych potrzeb poszczególnych nauczycieli (ich grup) lub grona pedagogicznego.

Płynące z prowadzonych analiz wnioski powinny znaleźć swoje odzwierciedlenie we wdrażanych w szkole lub placówce rozwiązaniach, adekwatnych do warunków, w których szkoła funkcjonuje, i sprzyjających podniesieniu jakości pracy, przyczyniając się w ten sposób do wzrostu efektów kształcenia. To wymaganie podkreśla znaczenie pewnych działań dla budowania organizacji uczącej się w społeczeństwie wiedzy.

1.2. Wymaganie: Uczniowie nabywają wiadomości i umiejętności

Oczekiwanym efektem procesu kształcenia jest nabywanie przez uczniów wiadomości i umiejętności określonych w podstawie programowej dla poszczególnych poziomów kształcenia. Stopień, w jakim uczniowie nabywają wiadomości i umiejętności, nie pozostaje bez związku z ich indywidualnymi możliwościami rozwojowymi. Dokonanie adekwatnej oceny uzyskiwanych rezultatów kształcenia wymaga uwzględniania podczas prowadzonych analiz indywidualnych możliwości uczniów. Analizy te mogą (powinny) również służyć odkrywaniu potencjału edukacyjnego uczniów, którego wykorzystanie może się przyczynić do osiągnięcia przez nich lepszych wyników w nauce. To wymaganie podkreśla znaczenie koncentrowania wysiłków nauczycieli na uczeniu się uczniów.

1.3. Wymaganie: Uczniowie są aktywni

Autentyczne uczenie się nie jest możliwe bez zaangażowania i aktywności ze strony osób uczących się. Z tego powodu wyzwaniem dla szkół (i placówek) jest tworzenie warunków, w których uczniowie są aktywni w trakcie procesu edukacyjnego, a zdobywanie wiadomości i umiejętności jest dla nich powodem satysfakcji w trakcie zajęć zarówno lekcyjnych, jak i pozalekcyjnych.

Ważnym elementem jest wspieranie uczniów w podejmowanych przez nich samodzielnych inicjatywach wpływających na ich wszechstronny rozwój (intelektualny – akademicki, społeczny, osobowościowy). Wymaganie to podkreśla, że efektem pracy nauczycieli są też postawy uczących się wobec procesu uczenia się.

1.4. Wymaganie: Respektowane są normy społeczne

Rozwój społeczny uczniów i przygotowanie ich do życia w społeczeństwie stanowią ważne cele edukacji szkolnej. Poznawanie zasad i rozumienie ich znaczenia dla funkcjonowania społeczności szkolnej stanowi element rozwoju społecznego. Respektowanie przez uczniów przyjętych w szkole (placówce) zasad zachowania jest jednym z warunków tworzenia poczucia bezpieczeństwa.

Niepokojące zachowania uczniów są często objawem deficytów rozwojowych lub przeżywanych przez nich trudności, które mogą stanowić zagrożenie dla ich rozwoju. Z tego powodu ważną rolę odgrywa systematyczne diagnozo-

wanie zagrożeń i podejmowanie działań mogących im zapobiec. Wymaganie to jest ważne dla rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, angażowania obywateli w konstruowanie demokratycznego ładu społecznego i przestrzegania ustaleń.

2. OBSZAR: PROCESY ZACHODZĄCE W SZKOLE LUB PLACÓWCE

Procesy to grupa danych, które informują o zjawiskach i działaniach zachodzących i podejmowanych w szkole, decydując o sposobie funkcjonowania i charakterze szkoły, prowadząc do pożądaných efektów. Chodzi zarówno o przyjętą koncepcję pracy, ofertę programową szkoły czy placówki, jak i o uwzględnienie w procesie uczenia się potrzeb i możliwości uczniów oraz analizowanie skuteczności tych procesów i ich doskonalenie.

2.1. Wymaganie: Szkoła lub placówka ma koncepcję pracy

Prowadzenie procesu edukacyjnego jako działania celowego szkoły (lub placówki) wymaga przyjęcia wstępnych założeń, określenia celów i wyznaczenia sposobów ich realizacji. W najbardziej ogólnej formie można je określić jako koncepcję pracy. Składają się na nią początkowe założenia dotyczące prawideł rozwoju człowieka (dziecka), wynikających z nich celów edukacji oraz kierunków działań podejmowanych przez szkołę, aby te cele osiągnąć. W procesie edukacyjnym istotne jest, aby podstawowe elementy koncepcji były podzielane przez nauczycieli, którzy go realizują. Z tego powodu ważną rolę odgrywa dyskusja i uzgadnianie przez radę pedagogiczną wizji (koncepcji) realizowanej wspólnie pracy. Wymaganie to próbuje wzmocnić działania opierające się na przemyślanej strategii, współpracy w grupie refleksyjnych profesjonalistów i zachęca do zrywania z tradycją działania nawykowego – powtarzania schematów.

2.2. Wymaganie: Oferta edukacyjna umożliwi realizację podstawy programowej

Kierunkowskazem tworzenia oferty edukacyjnej szkoły (lub placówki) powinna być podstawa programowa. Ważną rolę odgrywa tu dostosowanie oferty do aktualnych potrzeb i możliwości uczniów, jednocześnie należy wziąć

pod uwagę, że szkoła (placówka) uczestniczy w przygotowaniu ich do podejmowania w dorosłym życiu wielu ważnych ról społecznych (na przykład rodzinnych, zawodowych). Oferta edukacyjna wymaga ciągłego monitorowania, którego skutkiem jest jej wzbogacanie i dostosowanie do zmieniających się potrzeb. Mogą temu służyć nowatorskie rozwiązania programowe rozwijające aspiracje uczniów. Wymaganie pokazujące rolę przemyślanej oferty edukacyjnej w podnoszeniu jakości pracy szkoły jest ważne ze względu na konieczność uwzględnienia wszystkich aspektów pracy decydujących o ostatecznych rezultatach (przedmioty, treści, metody, relacje, zajęcia dodatkowe i tym podobne).

2.3. Wymaganie: Procesy edukacyjne mają charakter zorganizowany

Dla powodzenia procesów edukacyjnych w szkole (placówce) znaczenie ma nie tylko ich treść, ale również sposób, w jaki są one realizowane. Wskazówką są tu zalecane warunki i sposoby realizacji podstawy programowej, których monitorowanie i doskonalenie wpływa na podnoszenie na wyższy poziom toczące się w szkole procesy.

Praktycznie niemożliwe jest prowadzenie procesu edukacyjnego bez aktywności uczących się. Dotyczy to zarówno wykorzystywanych metod dydaktycznych, organizacji zajęć w sposób sprzyjający uczeniu się, jak i włączaniu uczniów do pracy (refleksji) nad doskonaleniem przebiegu różnego rodzaju zajęć odbywających się w szkole (placówce). Duży wpływ na zaangażowanie uczniów w proces edukacji ma dostarczanie im informacji o postępie, jaki się dokonuje w ich rozwoju intelektualnym, społecznym i osobistym. Spełnia to ważną rolę motywującą do nauki i pomaga w planowaniu dalszego własnego rozwoju. Wymaganie to podkreśla znaczenie nauki dla doskonalenia procesów edukacyjnych. Zachęca do odnoszenia się do najnowszych wniosków z badań (na przykład nad tym, jak ludzie się uczą, jak funkcjonuje mózg), do planowania i organizowania procesów edukacyjnych.

2.4. Wymaganie: Procesy edukacyjne są efektem współdziałania nauczycieli

Nauczyciele zwykle pracują samodzielnie podczas prowadzenia lekcji. Prowadzenie uczniów w klasie czy szkole jest jednak wspólnym działaniem. Procesy edukacyjne w szkole wymagają współpracy nauczycieli podczas ich planowania i dokonywania systematycznych analiz, które pomagają w ich do-

skonaleniu. Wymaganie to odzwierciedla przekonanie, że we współczesnym świecie o sukcesie społeczeństw decyduje w dużej mierze zdolność jego członków do kreatywnej współpracy i samorządzenia. Aby uczyć współpracy, nauczyciele sami muszą współpracować.

2.5. Wymaganie: Kształtuje się postawy uczniów

Prowadzenie w szkole (placówce) działań wychowawczych wymaga współdziałania nauczycieli, aby były one spójne i konsekwentnie realizowane. Ich planowanie i wdrażanie, a zwłaszcza poszukiwanie rozwiązań w problemowych sytuacjach wymaga korzystania z wiedzy zawodowej posiadanej przez różnych nauczycieli (pedagogów i psychologów szkolnych). Działania te powinny uwzględniać zmieniające się potrzeby rozwojowe uczniów (być adekwatne do ich potrzeb). Wartościowym działaniem jest angażowanie uczniów w uczestnictwo w planowaniu i realizacji aktywności służących kształtowaniu postaw. Wymaganie to wiąże się z przestrzeganiem norm i procesami edukacyjnym, ale bezpośrednio dotyczy zwiększania udziału uczniów w procesie decyzyjnym związanym z procesem kształcenia – tylko w ten sposób można wykształcić postawę odpowiedzialności.

2.6. Wymaganie: Prowadzone są działania służące wyrównywaniu szans edukacyjnych

Jednym z ważnych wyzwań współczesnej edukacji jest podejmowanie działań służących wyrównywaniu szans edukacyjnych, w szczególności w sytuacjach, kiedy ich źródłem są czynniki środowiskowe lub deficyty rozwojowe. Służyć temu mogą różnorodne działania podejmowane przez szkołę (placówkę), począwszy od zajęć wyrównujących poziom wiedzy i umiejętności oraz zajęć reedukacyjnych (na przykład logopedycznych), po działania zwiększające szanse edukacyjne, motywujące do wykorzystania tkwiących w dziecku możliwości oraz wykorzystujące indywidualizację procesu edukacyjnego. Spójność społeczna i solidarność w dużym stopniu decydują o możliwości rozwoju cywilizacyjnego. To wymaganie podkreśla, że tylko wyrównując szansę edukacyjne, dajemy wszystkim członkom polskiego społeczeństwa szansę na udział w procesie rozwoju społecznego i korzystania z jego efektów.

3. OBSZAR: FUNKCJONOWANIE SZKOŁY LUB PLACÓWKI W ŚRODOWISKU LOKALNYM

Środowisko to grupa danych informujących o sposobie współpracy ze środowiskiem i funkcjonowaniu w środowisku oraz wykorzystaniu zasobów w procesie nauczania i uczenia się. Chodzi o rozpoznanie i znajomość potrzeb i możliwości tkwiących w środowisku lokalnym oraz postrzeganie szkoły/placówki przez jej partnerów ze szczególnym uwzględnieniem rodziców.

3.1. Wymaganie: Wykorzystywane są zasoby środowiska na rzecz wzajemnego rozwoju

Korzystanie przez szkołę (placówkę) z zasobów znajdujących się w najbliższym środowisku służy tworzeniu lub wzbogacaniu warunków podstawowej działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej szkoły i może przynieść wiele pożytku dla rozwoju uczniów. Wykorzystanie zasobów środowiska jest możliwe dzięki nawiązywaniu i rozwijaniu przez szkołę (placówkę) współpracy z działającymi w otoczeniu instytucjami i organizacjami oraz społecznością lokalną. Współpraca może przybierać różną postać, od przekazywania sobie informacji, po wspólne organizowanie przedsięwzięć, i może dotyczyć różnej liczby podmiotów w zależności od potrzeb i bogactwa środowiska lokalnego. Rola szkoły w wielu środowiskach nie sprowadza się jedynie do funkcji uczenia dzieci i młodzieży. Często szkoła staje się też instytucją wpływającą na rozwój potencjału społecznego środowiska, w którym działa. Wymaganie to wynika z przeświadczenia, że zasoby szkoły to za mało, aby skutecznie stawić czoła wyzwaniom współczesności. Szkoła musi korzystać z zasobów środowiska, jednocześnie dając szansę środowisku na korzystanie z jej zasobów (głównie kapitału intelektualnego).

3.2. Wymaganie: Wykorzystywane są informacje o losach absolwentów

Gromadzenie i analizowanie informacji o losach absolwentów jest ważnym źródłem danych, które mogą być wykorzystywane przez szkołę (placówkę) do planowania, realizowania i udoskonalania aktualnie prowadzonych procesów edukacyjnych. W ten sposób szkoła (placówka) może dokonywać analizy

stopnia osiągnięcia celów, które sobie stawia. Wymaganie to jest ważne z dwóch powodów. Zbierane dane, po pierwsze dają szansę na modyfikację oferty edukacyjnej (w zależności od zauważalnych tendencji), a po drugie pokazują aktualnym uczniom możliwe kierunki rozwoju.

3.3. Wymaganie: Promowana jest wartość edukacji

Uczenie się przez całe życie jest wyzwaniem dla współczesnych społeczeństw. Szkoła może prowadzić różnorodne działania, które są odpowiedzią na nie. Wśród nich może się znajdować między innymi promowanie przez szkołę w swoich działaniach edukacji jako wartości ważnej dla człowieka w biegu jego życia. Ważną rolę odgrywa tu informowanie o własnej ofercie edukacyjnej i celach, jakie dzięki niej szkoła chce uzyskać, osiągniętych dzięki edukacji sukcesach uczniów i tak dalej. Poza tymi działaniami szkoła może podejmować rodzaje aktywności, które są skierowane do innych niż uczniowie członków społeczności lokalnej, wspierające budowanie społeczeństwa wiedzy (projekty edukacyjne, szkolenia, konsultacje, debaty i tym podobne). Wymaganie to próbuje przeciwdziałać zauważalnej pasywności dorosłych w obszarze uczenia się przez całe życie i doskonalenia zawodowego. Dzisiejsza rzeczywistość żąda od obywateli ciągłego doszkalania i uczenia się, a nawyk ten i umiejętności muszą zostać wykształcone podczas edukacji szkolnej.

3.4. Wymaganie: Rodzice są partnerami szkoły

Prowadzenie skutecznych działań edukacyjnych i wychowawczych wymaga współdziałania szkoły (nauczycieli) i rodziców. Ważną rolę mogą w tym względzie odegrać partnerskie relacje, których budowanie wymaga ze strony szkoły tworzenia możliwości do kontaktowania się (komunikowania się) rodziców z nauczycielami i osobami odpowiedzialnymi za kierowanie szkołą (lub placówką). Sytuacje te można wykorzystać do zbierania opinii o własnym (szkoły) działaniu (informacji na temat pracy szkoły i realizowanego w niej procesu edukacyjnego), jak również do informowania rodziców o swoich intencjach i celach. Partnerstwo może również zakładać angażowanie rodziców do podejmowania decyzji dotyczących szkoły, począwszy od informowania o swoich zamierzeniach, przez konsultacje dotyczące ważnych problemów, po uczestnictwo rodziców w podejmowaniu decyzji dotyczących szkoły (między innymi w ramach określonych statutem kompetencji rodziców: rady szkoły, rady rodziców).

Ważnym wymiarem partnerstwa jest przekazywanie rodzicom informacji o rozwoju ich dzieci oraz wspieranie „nieprofesjonalnych” wychowawców w ich działaniach. Wszystkie badania dowodzą, że o sukcesie edukacyjnym uczniów w dużym stopniu decyduje wsparcie otrzymywane w domu rodzinnym. Wymaganie to zachęca do uczynienia z rodziców partnerów w procesie kształcenia.

4. OBSZAR: ZARZĄDZANIE SZKOŁĄ LUB PLACÓWKĄ

Zarządzanie to grupa danych informujących o procesach zachodzących na poziomie organizacyjnym, zapewniających warunki do prawidłowego prowadzenia działań opisywanych w trzech poprzednich obszarach i wynikających z zarządzania placówką. Działania te można odnaleźć we wszystkich obszarach funkcjonowania szkoły, ale ponieważ mają decydujący wpływ na poziom spełniania wymagań, zdecydowano się potraktować je jako odrębną kategorię. Chodzi głównie o organizowanie współpracy nauczycieli/ wychowawców/ opiekunów w optymalnym wykorzystaniu zasobów, usprawnianie przepływu informacji i zarządzania wiedzą, a także takie sprawowanie nadzoru pedagogicznego, które przyczynia się do jakościowego rozwoju szkoły czy placówki.

4.1. Wymaganie: Funkcjonuje współpraca w zespołach

Prowadzenie klasy, realizowanie projektów, rozwiązywanie problemów (wychowawczych, opiekuńczych, edukacyjnych, organizacyjnych), tworzenie koncepcji pracy szkoły czy promowanie szkoły w środowisku wymaga zaangażowania wielu osób w formalnych, jak również nieformalnych zespołach. Niemożliwe jest określenie optymalnej liczby zespołów z tego powodu, że w dużej mierze zależy to od wielkości szkoły (placówki) i jej potrzeb. Powodzenie pracy zespołowej jest uzależnione od zaangażowania członków zespołu w planowanie i organizowanie wspólnej pracy oraz analizowanie osiągniętych wyników. Praca w zespołach i współpraca wymagają ciągłego doskonalenia, które może przyjmować różne formy, począwszy od prowadzonej wewnątrz zespołu refleksji nad sposobem pracy, planowaniem działań i osiąganiem celów, po uczestnictwo w zorganizowanych formach doskonalenia zawodowego rozwijających sposoby współpracy w zespole. Wymaganie to podkreśla, że jednym z podstawowych obowiązków dyrektora jest zorganizowanie i zapewnienie efektywnej współpracy nauczycieli.

4.2. Wymaganie: Sprawowany jest wewnętrzny nadzór pedagogiczny

Jednym z elementów wewnętrznego nadzoru pedagogicznego prowadzonego przez dyrektora szkoły (placówki) jest prowadzenie wewnętrznej ewaluacji. Współcześnie ewaluację wskazuje się jako jeden z ważnych elementów wpływających na doskonalenie jakości pracy poszczególnych nauczycieli, zespołów i całej szkoły (placówki). Planowanie i realizowanie wewnętrznej ewaluacji przez samego tylko dyrektora jest praktycznie skazane na niepowodzenie. Dlatego jest ważne, aby angażował on do udziału w ewaluacji wewnętrznej poszczególnych nauczycieli lub ich zespoły.

Prowadzenie ewaluacji wewnętrznej ma sens o tyle, o ile wyniki uzyskane w jej toku służą do wprowadzania zmian w funkcjonowaniu szkoły (placówki), przyczyniając się w ten sposób do podniesienia jakości prowadzonych w niej procesów edukacyjnych. Wymaganie to wskazuje, że niemożliwe jest zbudowanie organizacji uczącej się bez systematycznej ewaluacji własnych działań.

4.3. Wymaganie: Szkoła lub placówka ma odpowiednie warunki lokalowe i wyposażenie

Warunki lokalowe i wyposażenie szkoły są ważnym elementem bezpieczeństwa uczniów i realizacji przez szkołę (placówkę) programów edukacyjnych. Dużą rolę odgrywa w tym obszarze planowanie działań zmierzających do utrzymania i, jeśli to możliwe, do wzbogacania warunków lokalowych i wyposażenia szkoły (placówki) we współpracy z samorządem lokalnym. Wymaganie to podkreśla znaczenie warunków, w których toczy się proces edukacyjny.